

שידומה שהוא בן חורין, אין לך עבד גדול מזה כעבד לעבדים, וכל רוחות שפלות ימשלו בו, הרי הוא משועבד למס עובד, ולכך מתרגם על דרור – דכיא, דעיקר חירות תליה בטירתו, והטהרה היא החירות' (יערות דבש ח"ב ב).

יצריך כל אחד לבלי להשתמש עם בחינות המלכות שיש לו להנאתו ולצרכו, שלא תהיה בחינות המלכות אצלו כעבד למלאות תאוותו, רק שתהיה בחינת המלכות בבחינת בן חורין, בבחינת (קהלת י) אשריך ארץ שמלכך בן חורין – שהמלכות יהיה אצלך בן חורין, לבלי להשתמש בו להנאתך. וזה בחינת מרדכי, בחינת מר דרור, שהמרות, היינו המלכות, יש לה דרור וחירות, שלא להשתמש בה להנאתו ולצרכו, אם לא להשי"ת, בבחינת והיתה לה' המלוכה, דהיינו להשתמש עם המלכות לעבודת השי"ת, דהיינו להזהיר ולהוכיח את כל הנשמות שנכנעים אליו, כל אחד ואחד לפי בחינות המלכות שיש לו באתגליא ובאתכסיא, הן אם הוא מושל בביתו, צריך להזהיר ולהוכיח את בני ביתו, ואם יש לו ממשלה יותר, מוטל עליו להזהיר יותר ויותר אנשים, לפי בחינת המלכות שלו' (ליקוטי מוה"ר"ן נו.ב).

יש לומר שנקרא דרור על שם שבכל מקום שהוא, אפילו במקום טנופת, ריחו שולט. והוי כדאמרין בגמרא (ראש השנה ט:) דרור מלשון חירות, מיידר בי דיירא ומוביל סחורתא בכל מדינתא, והיינו שיכול לדור בכל מקום, משא"כ בשמים אחרים אינם יכולים לפעול במקום שריח רע שולט. ומרדכי שהיה בין רשעים, בבית אחשוורוש, ומכל מקום היה בצדקתו, אמר מרדכי ממר דרור, מריא דכיא – שגם במקום הסרבים וסלונים לא יט מני דרך. והריח הטוב רומז למעלות עליונות מצד הנשמה' (מתוך מאורות הראיה פורים, מועתק ב'טוב רואי').

רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש' ה' עליכם... שייכות הפתיחה לעיקר ענין המגילה ובאור הענין, ע' פרי צדיק פורים ו; נצבים ו.

רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא לאדם שטוב לפניו... נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן, לתת לטוב לפני האלקים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן – סוד הענין במה שפתח המגילה בפרט זה ווענין נשמת רבי שמואל בר שילת שבא מבני בניו של המן – ע' דברים יקרים בפרי צדיק פורים ב.

דף יא

רבי יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו – בימי מרדכי ואסתר – כי שאר הנסים שאינם כדרך הטבע כגון יציאת מצרים וקריעת ים סוף, נקראים 'פלא' כי מכוסים הם ואין שייכת בהם 'ראייה', שהרי לאחר הנס נשאר העולם כמו שהיה מקודם, ורק נודע הנס בעדות שמיעה בלבד (וכמו שנאמר אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזר), כי לא נשאר מהם אלא שמיעת האזנים שבעת ההיא אירע פלא בעולם. אך הנס שנעשה בימי מרדכי

ואסתר שונה, שהראה הקב"ה לעיני כל שאף כל דרכי הטבע אינם אלא לטובת ישראל. וגם ענין גדולת מרדכי היה נראה כדרך הטבע, ובוה שייכת לשון 'ראייה' – שניכר לעין בכל עת ורגע. (מי השלוח ח"א מגילה)

ז'תני רב יוסף: אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב... –

במסכת ברכות (ח:): שבחו את הפרסיים שהם צנועין באכילתם ובדבר אחר (= בתשמיש. וכן בכתובות מח' הוא בבגדו והיא בבגדה – מנהג פרסיים), ואילו כאן אמרו אוכלים ושותים כדוב. שני הדברים הללו אינם סותרים זה לזה כי יתכן שאעפ"י שאכילתם מרובה, שלכך הם מסורבלים ומגודלי בשר, מאידך צנועים הם בדרך אכילתם.

ובספר צדקת הצדיק (רנו) כתב בפירוש הגמרא בברכות, שלא באו לשבח אומה זו וזהרי לאחר מכן בסמוך דרשו את הפסוק 'אני צויתי למקודשי' – אלו פרסיים שמומנין לגיהנם, ופרש שכל צניעותם לא היתה אלא למילוי תאוותם (וכ"ה בפרי צדיק חנוכה יד כא. וע"ע ברש"י סוף ע"ז). ובכך אפשר לישב גם סתירה זו; כי אמנם על פי המראה החיצוני נראים כצנועים, המשילו אכילתם ושתיתם כאכילת דוב – שכך היא מהות אכילתם באמת, מתוך תאוה חייתית.

[ע' ביזמא עו. ששר פרס – דוביאל שמו. ושם השר מורה על מהות האומה ותכונתה, כמוש"כ מהרש"א שם].

רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בעצלתים ימך... בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה... – לא נזכר בפתיחה זו שום רמז לאחשורוש והמן, אלא שענין הרפיון בתורה שייך לשלטונו של עמלק, כמו שאמרו על ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידם על שרפו ידיהם מן התורה (ע' פרי צדיק, שושן פורים א).

'לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה' – שהיו ממונים על כל מדינת בבל ומתוך כך לא היו רשאים הבבליים להרע לישראל (תורי"ד).

מהדו ועד כוש רב ושמואל; חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם. וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו. כיוצא בדבר אתה אומר...'. כיו"ב מצינו לרב ושמואל שנחלקו במקומות רבים האם לפרש הביטוי כפשוטו ממש או מתפרש לכוונה אחרת. ע' בפירוט ביוסף דעת סוטה יא. וכבר העיר על כך החכם ר' ראובן מרגליות בספרו שם עולם עא-עב.

(ע"ב) 'שלמה מילתא אחריתי הוה ביה, שמלך על העליונים...' – על שרי אומות העולם המתנגדים לישראל, כענין שמצינו בדרז"ל בכמה מקומות (הגהות ריעב"ץ סנהדרין כ).

'דאמר מר גלו בשבע גלו בשמונה גלו ביי"ח גלו ביי"ט'. הבריייתא הזו מפרשת את המקראות הסתומים; בספר מלכים (ב-ב כד, יב) נאמר ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו, ויקח אתו מלך בבל בשנת שמונה למלכו. ואילו בסוף ספר ירמיה (נב, כח) נאמר... ויגל יהודה מעל אדמתו. זה העם אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע... – הכיצד? שבע לכיבוש יהויקים ושמונה למלכות נבוכדנצר.

וכן בספר מלכים (ב-ב, כה, ט) נאמר: ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל, בא נבזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים. וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים... לעומת זאת בסוף ירמיה נאמר (נב, כט): בשנת שמונה עשרה לנבוכדנאצר מירושלים, נפש שמנה מאות שלשים ושנים. ובארו בגמרא שאין כאן שתי הגליות אלא אחת; היא שנת י"ח לכיבוש יהויקים, היא שנת י"ט למלוך נבוכדנצר (עפ"י רש"י; הערוך ערך 'גל'). נמצא לפי"ז שהמקראות שבספר מלכים מתיחסים לעלות נבוכדנצר על כסאו, והמקראות שבירמיה אינם מונים אלא לכיבוש יהודה. ואכן אין מפורש בהם 'למלוך' או 'למלך נבוכדנצר' כמו שמפורש במלכים, אלא סתם 'לנבוכדנצר', כלומר מאז נבוכדנצר החל את ריבו עם יהודה. ע"ע בהרחבה בבאורי המקראות ותאריכי המאורעות - חזון איש, שביעית ג, לג ואילך.

*

'... וזה כל השתדלות בקביעות ימי הפורים לדורות כמו שכתוב ותכתב אסתר וגו' ומאמר אסתר קים וגו' דרך על ידה הוא שנתקיים לדורות, וכמו שאמרו ג"כ מגילה ז רע"א דשלחה לחכמים קבעוני, ורש"י פירש שם להיות לי לשם, ובודאי לא כיוונה להגדיל כבודה בזה, רק הכוונה לשכינה ולכבוד שמים ולשם, על דרך שאמרו שם י' ב' תחת הסרפד יעלה הדס זו אסתר הצדקת. והיה לה' לשם - זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת - אלו ימי הפורים. הכוונה שאי אפשר להיות נכרת זה, וכדרך שאמרו (מדרש משלי ט) אפילו כל המועדים בטלים, ימי הפורים לא כו' - היינו שאם ח"ו יגרום חטא כל כך שיבוטל מועדים, על דרך שנאמר חדשיכם ומועדיכם שנהא נפשי וגו', כי כל מועדים אותות על קשר הש"י עם ישראל דלא עשה כן לכל גוי, ואף על פי שבאמת הוא כן, דאיה ספר כריתות אמכם ואי אפשר להיות כלל ככל הגוים בית ישראל והיו לא תהיה זאת, דביד חזקה וגו' אמלוך אליכם - מכל מקום כל זמן שלא נגלה זה למראית העין נראה ניתוק הקשר ח"ו, אבל פורים הוא אות הברית שבין ישראל לאביהם שבשמים מצד שורש הנעלם בעולם הזה, ושגם בעת ההעלם וההסתרה במעמקי לבם דבוקים בהש"י. ועל כן חייב לבסומי עד דלא ידע, להורות דגם בעת שכרות כזה כשכרותו של לוט דלא ידע כלום והוא בהעדר הדעת לגמרי, גם כן קשור בהש"י.

וזה כל קדושת הפורים, ועל כן הוא 'אות עולם' שאי אפשר ליכרת כלל. ומקרא מגילה הוא 'לה' לשם' שהוא סיפור דתחת הנעצוץ וגו' ותחת הסרפד וגו', דכל הנסים שהיה מצד זכות נגלה דישראל זכאים והעכו"ם חייבים, הם היתה מפלתם במקומם ובני ישראל נתרוממו במקומן ואין לזה שייכות עם זה כלל, אבל אז שהנס היה מצד ההעלם ודאפילו בעת השינה או השכרות ה' אתם, ואף שהם למראית העין ככל הגוים וישנים מהמצות, על כן היה הנס דתחת וגו' - שבאותו מקום שהיה זה צמח זה, היינו דהוא גם כן באותו מקום ומצב ואפילו הכי זה נעצוץ וסרפד וזה ברוש והדס. ומרדכי כולל האומה דנקרא 'עם מרדכי' ואסתר רומזת לשכינה הנקראת כנסת ישראל מצד שהקב"ה לבן של ישראל כמו שאמרו בשיר השירים רבה על פסוק ולבי ער. והיו בגלות, דאכתי עבדי אחשוורוש אנן שלא נגאלו גאולה שלימה ומ"מ היה להם ממשלה שלימה עד שרבים מעמי הארץ מתיידיים.

וזה שאמרו בגמרא אימתי ראו כל אפסי ארץ... בימי מרדכי ואסתר. 'אפסי ארץ' רצונו לומר מקומות היותר שפלים ופחותים, שהישועה היתה אז להראות איך הש"י מלכותו בכל משלה,

אפילו במקומות היותר שפלים ופחותים כבבית אחשוורוש, דהיה היותר רשע, והוא נקרא 'אפסי ארץ' ושם נראה ישועת אלקינו, כי לא היה אז הנס להאבידו ולהוציא ישראל מתחת ידו רק אדרבא נראה כמושל יותר להטיל זוהמתו גם באשה ישראלית צדקת כזו, אבל הכל לפרסם ישועת אלקינו, דגם שם הוא המנהיג ואין עוד מלבדו כלל, ואף דהוא היה חפץ ושמח בהאבדן של ישראל, לא עלתה בידו ובעל כרחו הוכרח אדרבא לרומם קרנם, וזהו 'לשם' – כאשר מתפרסם ממשלת מלכותו גם באפסי הארץ היותר גרועים.

ויובן זה גם כן בלשון רש"י אאסתר 'להיות לי לשם' – כונתה על שרשה המורה על שכינתו יתב' בתחתונים ושהיא בגלות עם ישראל, דשוכנת אתם בתוך טומאותם לגמרי גם כן, ועד שאין שום דבר חוצץ ומבדיל בין שכינתו ית' בתוכנו, ואף מי שנלקחה לבית גוי ומלך אדיר כזה ונבעלה לו כ"פ וילדה ממנו והיא בביתו תמיד ובבית הצלמים והיש טומאה גדולה מזה, ועם כל זאת בצדקתה מתחלה ועד סוף בשוה ולא שינה כל זה מקדושתה כלום עד שלבשתה רוח הקדש באותו עת שהלכה לבית הטמא – וזה מורה על כלל קדושת כנסת ישראל, שנתברר אז שהוא כן שאין שום דבר טומאה שבעולם מטנפם כלל, וכדרך שאמרו שזפתני השמש – דברחיצה מועטת מתלבנים, והכל רק כהוצי הסובבים לאסא. וזה כל ענין לקיחת אסתר לבית אחשוורוש לברר דבר זה של קדושת ימי הפורים שנתגלה אז אור זה דקדושת ישראל, שכל טינופת לא טנפם ואין שום דבר המונעם מקדושתם כלל דגם כי אלך וגו' אתה עמדי דאפילו יהיו במקום שידיהו דבוקים בו יתברך' (מתוך רסיסי לילה סוף אות נב).

דף יב

'ככתבם וכלשונם'

'בחצר גנת ביתן המלך...' – ... וכל סיפור הכתובים ודרשות חז"ל במשתה זה, הוא מצד משתה המלך – מלכו של עולם, איך הם חודרי סעודה של הש"י, ואין כאן המקום להאריך בפרטי הדברים... (מתוך רסיסי לילה נב).

(ע"ב) 'ביום השביעי כטוב לב המלך ביין...' בסוד הענין ע' בספר מי השלוח (ח"א וח"ב עפ"י הבעש"ט). וע"ע בדרך הפשט בספר מנות הלוי לר"ש אלקבץ; ספר בנייהו כאן.

'בא גבריאל ועשה לה זנב' –

'הרצון, כי נתן בקרבה להיות צנועה, כי אמרו במדרש (ב"ר יחג) דלכך נבראת מן הצלע, מה צלע מכוסה וטמון אף האשה צריכה להיות צנועה ויושבה בביתה מבלי תראה ותמצא בחוץ, אך זהו אם נבראת מן הצלע, אבל למאן דאמר דו פרצופין נבראו אם כן אין הבדל בין זכר ונקבה כלל, וחז"ל כנו לצלע שנבראה אשה ממנה 'זנב' כדאמרינן בברכות (סא). חד אמר פרצוף וחד אמר זנב, וזהו כי גבריאל נתן בלבה זנב – הוא הצלע – ולא פרצוף, ואם כן צריכה להיות צנועה מבלי ללכת ערום לעין כל' (יערות דבש ח"א ח, עמ' רכה במהדור' ירושלם תש"ס).

ישראל. (וכן חילקו התוס'). והראב"ד פסק שלא קדשה לעתיד לבוא. ויש מי שפסק שקדושה ראשונה לא בטלה אף בשאר ארץ ישראל (ע' בספר העיטור 'פרוזבול'). ומ"מ אין דין בתי ערי חומה נוהג כל שאין היובל נוהג, שאין רוב יושבי הארץ עליה, אף אם הקדושה לא בטלה (ע' ערכין לב-ג).

ב. הסיק רב אשי עפ"י מסורת שמסר רבי לוי, סתם ויהי יש של צער ויש שאינו של צער, אבל ויהי בימי שבמקרא אינו אלא לשון צער.

דף יא

כ. שבעים שנה של גלות בבל – כיצד חשבונו, ובמה טעו בחישובן בלשצאר ואחשוורוש?

בשנה השניה למלכו, כבש נבוכדנצר הרשע מלך בבל את יהויקים מלך יהודה. לאחר שש שנים (שלש שעבודו יהויקים ושלש שמרד בו. ערש"י; סד"ע) אסרו בנחושתיים להוליכו בבלה (ולא הוליכו כי מיד מת. סדר עולם), והמליך את יהויכין (יכניה) בנו תחתיו. לתשובת השנה שב והגלה את יהויכין לבבל (היא גלות החרש והמסגר) והמליך את צדקיהו, נמצאת גלות יהויכין בשנת שבע לכיבוש יהויקים, שהיא שמונה למלכות נבוכדנצר.

כעבור אחת עשרה שנה החריבו הבבליים את ירושלים והמקדש והגלו את צדקיהו, ומאו החל מנין שבעים שנה. כיצד; –

שנות מלכותו של נבוכדנצר 45. הוצא מהם 19 שנה עד לחורבן הבית כאמור, הרי 26. הוסף עליהן 22 שנה שמלך אויל מרודך [באמת מלך 23, אלא שאינן שנים שלמות, ושנה אחת עולה למנין נבוכדנצר ולאוייל מרודך] – הרי 48. עוד 3 שנים לבלשצר [עד שמת בהוציאו כלי בית ה' בשנת שלש למלכו], ועוד 4 לדריוש המדי ולכורש [זה מלך שנה וחצי וזה שנתים וחצי] – הרי 53. ועוד 14 שני מלכות אחשוורוש – הרי 69. ובשנה שלאחר מכן צוה בנו דריוש לבנות את הבית.

בלשצר טעה והתחיל לחשב משעה שעלה נבוכדנצר למלוך ועלה לו 70 בשנה שניה למלכותו, [45 של נבוכדנצר + 23 של אויל מרודך + 2 שלו עצמו], ואז הוציא כלי בית ה' ונשתמש בהם ומת מיד. אחשוורוש חישוב מגלות בבל, היא גלות יכניה. ועלו לו שבעים בשנת שלש למלכו [הפחת 8 משמלך נבוכדנצר עד גלות יכניה, תחתם הוסף שנה אחת לבלשצר ו-4 של דריוש וכורש ועוד 3 שלו עצמו] ואז הוציא כלי המקדש.

מבואר בגמרא עפ"י באורי המקראות שבדניאל ובירמיהו, שמלבד חשבון 70 משעת חרבות ירושלים ועד לבנייתה, יש 70 שנה מכיבוש יהויקים עד שעת פקידה, שנפקדו בשנה ראשונה לכורש מלך פרס. [44 שנה מכיבוש יהויקים עד סוף מלכות נבוכדנצר, ועוד 22 לאויל מרודך כנ"ל, 3 לבלשצר ו-1 לדריוש]. כל זה עפ"י פרש"י. וע' דרך אחרת בתורי"ד.

דפים י – טז

כא. כיצד נדרשו בגמרא המקראות שבסיפור המגילה?

קכד